

Jednym z powodów wyboru tematu niniejszej rozprawy jest luka w systematycznej prezentacji myśli poszczególnych przedstawicieli formacji neokantowskiej w polskiej literaturze przedmiotu. Owa akademicka filozofia znana jest przede wszystkim z osławionego hasła: *züruck zu Kant*, czyli powrotu do założeń krytycznej myśli Immanuela Kanta. Przedmiotem rozważań pojawiających się sporadycznie prac poświęconych odmianom tej filozofii są z reguły szkoła marburska i badeńska – uznane za główne kierunki neokantyzmu.

W stosunkowo nielicznych opracowaniach tego akademickiego fenomenu myśli niemieckiej, jaką stanowi neokantyzm, najbardziej skrótowo i tendencyjnie jest przedstawiana jego wczesna faza. Określa się ją jako psycho-fizjologiczny kierunek filozofii neokantowskiej i w jej ramach sytuuje się poglądy Hermanna von Helmholtza, Friedricha Alberta Langego oraz Hansa Vaihingera. Dwaj pierwsi myśliciele są w mniejszym czy większym stopniu znani z powodu roli, jaką odegrali w zapoczątkowaniu nowego etapu historii filozofii niemieckiej. Natomiast filozofia trzeciego z nich – Hansa Vaihingera – pozostaje nieznana. Świadczą o tym znikome, pobieżne i schematyczne sposoby jej przedstawiania, ponadto niemal na próżno szukać współczesnych polskich prób jej całościowej prezentacji czy interpretacji. Warto zaznaczyć, że w momencie powstawania niniejszej rozprawy liczba polskich artykułów omawiających koncepcję Vaihingera (pomijając drobne wzmianki w różnorodnych podręcznikach historii filozofii lub w opracowaniach dotyczących neokantyzmu) ograniczała się do pięciu, przy czym cztery z nich po-

chodzą z początków XX wieku¹, ostatni zaś autorstwa Janusza Sztumskiego², ukazał się w 1969 roku. Podobnie jest z przekładami prac Vaihingera, na język polski przetłumaczono tylko jego krótką rozprawkę pt. *Prawo rozwoju wyobrażeń o rzeczywistości (Das Entwicklungsgesetz der Vorstellungen uber das Reale)*³ oraz fragmenty jego głównego dzieła *Die Philosophie des Als Ob*, dotyczące religii⁴.

Mimo że oryginalna myśl Vaihingera pozostaje nieznaną, to jednak w historii filozofii zajmuje on ważne miejsce jako wybitny i skrupulatny komentator dzieł Kanta. Sporządził bowiem dwutomową i niezwykle obszerną egzegezę pt. *Kommentar zu Kants Kritik der reinen Vernunft* (t. 1 – 1881, t. 2 – 1892). Znany jest również jako fundator czasopisma „Kantstudien. Philosophische Zeitschrift der Gesellschaft” wydawanego od 1896 roku, aż po dzień dzisiejszy, a także jako założyciel funkcjonującego do tej pory „Kant-gesellschaft” (1904). Na początku XX wieku były to dwa główne organy filozofii neokantowskiej, w których toczyły się żywe dyskusje jej przedstawicieli. Ta ważna akademicka działalność autora *Die Philosophie des Als Ob* nie przyczyniła się jednak do uznania go za samodzielniego myśliciela.

Do zaistnienia Vaihingera jako oryginalnego filozofa nie przyczynił się również fakt, że jego systematyczne dzieło od pierwszego wydania w 1911 roku było wznawiane w języku niemieckim przynajmniej pięć razy (1913, 1918, 1919, 1920, 1922, 1927). W 1924 roku zostało ono również przełożone przez Charlesa Kaya Ogdena na język angielski (w 2001 roku doczekało się wznowienia), do tego wydania dołączono ponadto unikalną autobiografię zawierającą historię powstania dzieła *Die Philosophie des Als Ob*. Należy również wspomnieć, że w celu propagowania swojej filozofii Vaihinger założył w 1919 roku czasopismo „Annalen der Philosophie”, w którym ukazywały się artykuły dotyczące nie tylko filozofii, ale i innych dziedzin nauki. Głównym tematem było